

Voorbereiden op Nederlands onderwijs

Taalhulp in de eerste opvang

De laatste tijd is er veel te doen over de eerste opvang. Het aantal nieuwkomers is enorm toegenomen en dus ook het aantal migranten- en vluchtelingenkinderen. In gemeenten met veel nieuwkomers organiseren schoolbesturen en instanties speciale opvangklassen. Hoe bereid je deze kinderen voor op het volgen van onderwijs in een Nederlandse klas? Jonge kinderen leren een tweede taal snel aan, maar hebben daarvoor wel passende taalhulp nodig.

Marianne Verhallen is netwerklid van HJK en trainer, adviseur en ontwikkelaar bij Rezulto Onderwijsadvies

In Nederland spreken we van *eerste opvang*, maar in België wordt de term *onthaal* gebruikt. Onthaal klinkt vriendelijker: het staat voor ontvangen. We moeten migranten- en vluchtelingenkinderen op de best mogelijke manier onthalen op school. Ze zijn uit hun vertrouwde omgeving weggegaan. Sommige kinderen van asielzoekers zijn daarbij jarenlang getuige geweest van de gruwelijke oorlog in hun land.

In de eerste opvang gaat het er vooral om dat de kinderen zich veilig voelen en zich kunnen uiten. We streven er daarom naar ze een optimale taal-omgeving te bieden. 'Iemand je taal leren is iemand geruststellen', zei Van de Voort (2015), vrijwilliger taallessen voor vluchtelingen, in *de Volkskrant*. Vooral jonge kinderen die een andere taal spreken, hebben in de klas die geruststelling hard nodig. Een kind dat in een vreemde omgeving komt waarin het de taal niet spreekt of begrijpt, voelt zich gauw buitengesloten. We moeten hen snel Nederlands leren en de woorden geven om uit te drukken wat ze precies denken, voelen en willen. Tegelijkertijd moeten we zorgen dat zij begrijpen wat er gezegd wordt, zodat ze zich op hun plek voelen. En we moeten de kinderen voorbereiden op het volgen van onderwijs in een Nederlandse klas.

Wat is het startpunt?

In sommige gevallen worden kinderen in een reguliere groep geplaatst. Men spreekt wel van 'onderdompeling' of van een 'taalbad'. Zo'n taalbad is zeker geen garantie om volwaardig het Nederlands als schooltaal te leren. Als je zaken op zijn beloop laat, is er het risico dat kinderen kopje onder gaan en niet mee kunnen komen. In gemeenten met veel nieuwkomers organiseren schoolbesturen en instanties daarom speciale opvangklassen, waarin de kinderen als het ware eerst leren zwemmen voordat ze in het diepe

worden gegooid. Dit gebeurt op ongeveer 150 scholen, verspreid over heel Nederland. In de taal- of schakelklassen is het doel dat leerlingen zo snel mogelijk doorstromen naar het reguliere onderwijs. Het is geen gemakkelijke situatie in de eerste opvang. Om te beginnen is er een komen en gaan van kinderen. Veel groepen hebben te maken met een continue in- en uitstroom. De samenstelling in een taal- of schakelklas is vaak zeer heterogeen: het gaat om kinderen van verschillende leeftijden, van verschillende herkomst en niveaus (het ene kind is nog nooit naar school geweest, het andere gaat al vier jaar naar school) en met verschillende culturele achtergronden en een andere moedertaal. Allemaal punten om rekening mee te houden. Toch liggen er veel kansen. Het gaat immers om jonge kinderen, die over een enorm taalleermogen beschikken. Normaal gesproken hebben kinderen weinig moeite met het leren van twee talen als ze passend taalaanbod krijgen. Maar hoe ziet dat er dan uit? We kijken eerst naar deze vraag en daarna naar een praktijkvoorbeeld uit de eerste opvang.

Passende taalhulp

Sprekend over passende taalhulp zijn drie invalshoeken te onderscheiden:

- **Linguïstisch passend:** belangrijk is de doelsituatie en de taal die kinderen nodig hebben voor in- en doorstroom in het Nederlandse onderwijs. Het betreft vooral de vraag 'welke woorden zijn voor de kinderen belangrijk om te leren?';
- **Didactisch passend:** de vraag is dan 'wat is een geschikte aanpak?';
- **Passend in de context:** taal ingebed in taalgebruik- en leersituaties. In dit geval is de vraag 'welke thema's en activiteiten moeten aan de orde komen en hoe kun je daarbinnen de taalverwerving stimuleren?'

Het woordcluster *beginnen-doorgaan-stoppen* wordt uitgelegd tijdens het dansen

Natuurlijk gaat het niet om aparte taallessen of om het leren van losse woorden. De kinderen hebben een echte taalgebruiksomgeving nodig, met daarin ingebed een reeks samenhangende, korte leermomenten, waarin ze op een speelse manier een nieuwe taal verwerven.

Linguïstisch passend

In de opvang ligt de focus vooral op het leren van woorden en op het ontwikkelen van luisterbegrip. Ook komt de eerste interactie van de grond. Om taal te begrijpen en zich te kunnen uitdrukken, zijn het eerst woorden en de vaste combinaties nodig, zoals 'op de stoel' en 'mag ik naar de wc?' Om welke woorden en frases gaat het dan? Om de woorden die kinderen zeker tegen gaan komen, en die belangrijk zijn om het Nederlands te begrijpen. Gelukkig weten we redelijk goed welke woorden belangrijk zijn. De Universiteit van Amsterdam heeft een verzameling aangelegd van woorden die kinderen aan het einde van groep 2 in ieder geval zouden moeten kennen. Dit heeft geresulteerd in de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK). Deze lijst is eigenlijk een basislijst Nederlandse schoolwoorden en is gebaseerd op verschillende frequentietellingen van veel voorleesboeken en schoolteksten voor de onderbouw; ook van opnames van lessen in de onderbouw op de basisschool. Het zijn de woorden die de meeste Nederlandse kinderen kennen in groep 3/4. Als je goed kijkt naar de lijsten, dan zie je dat het eigenlijk gaat om woorden die alle kinderen moeten kennen, op een klein aantal woorden na (namelijk 41 woorden, zoals *bouwhoek*, *step* en *wip*). Ook is er een beperkt aantal woorden (circa 25) voor de opvang minder relevant (zoals *ansichtkaart*, *bolhoed* en *zaklopen*). In totaal

zijn dus 66 woorden minder geschikt. De andere 2934 BAK-woorden zijn belangrijke algemene basiswoorden (zoals *aanwijzen*, *adem*, *afblijven*, *vies*, *voet*, *zielig*, *zodra*, *zusje*, et cetera) en echte schooltaalwoorden (*alfabet*, *bladzijde*, *volgorde*, *vorm* en *zelfstandig*). Dit maakt de BAK geschikt voor alle kinderen, in ieder geval ook de nieuwkomers van vier tot acht jaar. Kinderen die naar groep 5 en verder uitstromen zouden méér woorden moeten leren. Daartoe moet een aanvullende selectie worden gemaakt van woorden die nodig zijn voor het volgen van de lessen in de hogere groepen.

Didactisch passend

De didactiek moet erop gericht zijn de kinderen plezier te laten beleven aan de activiteit; ze kunnen niet lang stilzitten in de kring of aan een tafeltje. Kinderen leren taal terwijl ze actief bezig zijn en al doende praten, luisteren, et cetera. Jonge kinderen willen rennen, rondspringen, actief zijn, meekletsen. Een speelse didactiek past in elke situatie, maar deze kinderen hebben ook beweging nodig. Als je woorden aanbiedt en uitlegt, houd het dan kort (niet langer dan twee minuten) en daarna gaan de kinderen actief verder.

Stel, je wilt naar aanleiding van een verhaaltje of een activiteit het woord *beginnen* aanleren. Dan neem je in één moeite door andere woorden mee en maak je een woordcluster, bijvoorbeeld *beginnen-doorgaan-stoppen*. Je kunt het cluster uitleggen bij de activiteit, maar ook in anderhalve minuut de woorden pre-teachen en die later bij de activiteit terug laten komen en herhalen. Het uitleggen van de woorden gaat als volgt, binnen één minuut, bijvoorbeeld: >>

'Ik wil dansen. O, wat heb ik een zin om te dansen (trek de aandacht door rare bewegingen te maken). Kijk ik *begin* met dansen. Kijk ik *dans*, ik *begin* met dansen (dans en leg ondertussen uit dat doorgaan is dat je blijft dansen). Ik wil *doorgaan*, *doorgaan*, *doorgaan* met dansen. Nu ga ik *stoppen* (bevries en stop met dansen). Als ik zeg "*begin*" dan *beginnen* jullie ook met dansen? *Begin*, maar. We willen fijn *doorgaan* met dansen. *Ga maar door*. En nu *stop*, *stop* (bevries). *Ha, we stoppen* met dansen en gaan we *beginnen* met...'

Met woordclusters kun je tussendoor veel speelse activiteiten verzinnen. Vanzelfsprekend kies je de woorden niet los, maar bij een context of een dagelijkse activiteit. Je maakt dan een cluster om qua betekenis logisch samenhangende woorden meteen in diezelfde context mee te nemen (zie het bovenstaande voorbeeld). De Viertakt is het didactisch model dat aansluit bij wat kinderen nodig hebben om een woord te leren (Verhallen, 2009).

De leerkracht die *beginnen-doorgaan-stoppen* heeft aangeboden, zal zich realiseren dat het hier ging om voorbereiden en semantiseren. Hij of zij zal nog moeten consolideren door de woorden te herhalen, zodat kinderen de woorden kunnen onthouden. Als de woorden naar aanleiding van een verhaaltje of activiteit zijn gekozen dan leg je de verbinding: 'Weet je nog? Dit is beginnen en nu stoppen we.' Natuurlijk moet je ook in andere contexten de woorden zo veel mogelijk laten vallen, zodat kinderen deze kunnen onthouden. Een thematische en interactieve aanpak is een geweldige setting om de woorden in te bedenken. Het woordcluster hangt ondertussen op de muur als geheugensteun. Let dan goed op of de kinderen de woorden begrijpen (controleren) en daag ze uit om de woorden te gebruiken ('Wil jij straks zeggen: "Stop", dan gaan we stoppen'). De Viertakt is geen star stappenplan, het zijn kapstokhaken voor woordenschatonderwijs (zie tabel 1). Als bij het inoefenen (consolideren) blijkt dat bepaalde betekenissen (nog) niet duidelijk zijn, dan verplaats je het accent weer terug naar

betekenisuitleg (semantiseren), zoals omschreven in Kwaliteitskaarten Woordenschat (2012). Er kan niet genoeg benadrukt worden dat de Viertakt niet al te veel tijd in beslag mag nemen! Enkele minuten per stap is voldoende. Soms gaat het om woorden en begrippen die kinderen al kennen, dan is het semantiseren snel aanhaken bij de (woord)kennis in de eigen taal (*stoel*, *eten*). In deze gevallen kun je labelen ('Dit is een stoel'). Maar in veel gevallen gaat het om nieuwe betekenissen die duidelijk voor het voetlicht moeten komen (*beek*, *elektrisch*, *schatten*) en is er meer verduidelijking nodig.

Iets wat dan houvast geeft, zijn de drie uitjes voor de leerkracht: *uitbreiden* (woorden clusteren), *uitleggen* (betekenis verduidelijken) en *uitbeelden*. En het vierde uitje is voor de kinderen: *uitproberen*. Het uitje van *uitbeelden* is voor de eerste opvang het belangrijkste. Concrete voorwerpen, plaatjes, foto's, voordoen en gebaren zijn een onmisbare ondersteuning voor het begrijpen van een taal: voor jonge kinderen en ook voor tweedetaalleerders. Veel woorden aanbieden in een volop bij de betekenis passende context en de woorden steeds weer herhalen, maakt kinderen vertrouwd met het Nederlands.

Passend in de context

Bij het aanleren van een taal gaat het altijd om taalgebruik: je leert kinderen geen losse woorden of klanken. Het gaat erom dat ze de klanken in woorden, en woorden in zinnen, leren en gaan gebruiken in een natuurlijke context. Dus is het zaak om woorden te kiezen uit de activiteiten; woorden die kinderen nodig hebben voor interactie. Zonder interactie hebben klanken, woorden en zinnen geen bestaansrecht. Om taalverrijking en woordenschataanbod binnen de contexten te illustreren volgt hieronder een praktijkvoorbeeld.

De praktijk

Er zijn specifieke leermiddelen voor de eerste opvang waarin thematisch wordt gewerkt, zoals Mondeling Nederlands Nieuw en er is LOGO 3000. Mondeling Nederlands Nieuw werkt vanuit thema's en geeft verhaaltjes en activiteiten weer.

Voor de kinderen is het belangrijk dat:	Dat betekent voor de leerkracht:
Ze aandacht hebben/geïnteresseerd zijn	Vorbewerken
Ze ontdekken wat het woord betekent	Semantiseren
Ze het woord herhaald tegenkomen om het te onthouden	Consolideren
Ze laten zien dat ze het woord kennen/gebruiken	Controleren

Tabel 1 - De Viertakt sluit aan bij de manier waarop kinderen woorden leren

Woordweb bij het woordcluster *hard-zacht*

LOGO 3000 kan goed worden ingezet in de opvang, omdat het is opgezet als grote voorraadkamer, waar je uit kan putten. Die voorraadkamer bevat kant-en-klare hulpmiddelen om de 3000 basiswoorden van de BAK effectief aan te bieden. Zelfs minder ervaren leerkrachten hebben hieraan veel houvast. LOGO 3000 heeft veel plaatmateriaal en scripts voor het snel uitleggen van woorden en inoefenen.

Voor oudere kinderen kunnen de woorden gesemantiseerd worden met een ring die zoek is (context voor uitbeelding *verdrietig*) en een foto van een kind die de ring heeft weggemaakt (*boos*). De platen komen op een woordmuur te hangen, zodat er vaak in nieuwe contexten naar teruggewezen kan worden. Per woordcluster geeft LOGO 3000 suggesties voor interactie met de kinderen en ideeën voor interactie en consolideeractiviteiten, waarin de woorden herhaald terugkomen.

In een pilot *Eerste opvang* hebben vijf scholen gedurende één tot vier weken gewerkt met het extra LOGO 3000-materiaal. Er is een koppeling gemaakt met de thema's van Mondeling Nederlands Nieuw, waarbij de clusters werden ingepland. Zo ontstond een taalaanbod passend bij de leerbehoefte van kinderen, volgens een didactisch passende aanpak en passend in de contexten.

Positieve evaluaties

Leerkracht Arie van den Berg van basisschool De Kameleon te Rotterdam zegt over het LOGO 3000-cluster *hard-zacht*: 'Dit heb ik laten voelen met materialen uit de klas. Wederom als pre-teaching ingezet. De volgende dag tijdens de les Mondeling Nederlands Nieuw zaten de woorden nog goed in de koppies van de kids. Wederom een prima match.'

In het evaluatierapport lezen we dat alle woorden gestructureerder aan bod komen, de kinderen de woorden snel oppakken en willen leren en dat het

leuk is om zo bezig te zijn. De clusters zijn een welkome toevoeging bij de thema's en 'er zit nu meer lijn in' (Postma, 2015). De kinderen kunnen beter meepraten, meeluisteren en meedoen bij de verdere activiteiten in de groep.

Leerkrachten en vrijwilligers in de eerste opvang kunnen veel steun hebben aan de scripts en de platen gekoppeld aan thema's in bestaande leermiddelen, zoals Mondeling Nederlands Nieuw. Hulpmoeders of taalcoaches kunnen meehelpen bij het inoefenen en speels herhalen van de aangeboden woorden. Belangrijk is dat de basiswoorden tijdens verschillende activiteiten veel terugkomen in begrijpelijke zinnestjes, bijvoorbeeld door middel van gesprekjes, verhaaltjes, liedjes en versjes. Veel visueel ondersteunen en herhalen is het motto. Het vooraf aanleren (pre-teachen) van woorden maakt dat die kinderen er niet voor spek en bonen bijzitten, maar goed kunnen meepraten, meeluisteren en meedoen in de klas. Door kinderen op deze manier snel veel woorden te leren, onthalen we de kinderen op de beste manier en geven we ze een stevige basis mee voor hun verdere schoolloopbaan. Of, zoals een kind opmerkte die het woordcluster *sterk-zwak* had geleerd: 'Juf, mijn broer is sterk, maar ik ben woordsterk.'

Lees ook het artikel 'Begeleid ouders bij taalbarrières' op p. 28 over de communicatie met ouders van nieuwkomers.

Literatuur

- Postma, M. (2015) *Pilot woordenschatimpuls Eerste opvangonderwijs. Evaluatie*. LOWAN, Haarlem.
- Verhallen, M. (2009) *Meer en beter woorden leren*. POraad, Utrecht
- Nulft, D., & Verhallen. (2012). *LOGO 3000. Verwerven van een basiswoordenschat door peuter en kleuters op school én thuis*. Maarssen: LOGO 3000.
- Berg, A. van den., Dalhuisen, M., & Klomps, S. *Mondeling Nederlands Nieuw* (2009). Rotterdam: CED.

Wil je op de hoogte blijven van de ontwikkelingen rondom het jonge kind?

Neem nu een abonnement op HJK

HJK lezen op tablet en pc via Schooltas

Studenten ontvangen 40% korting

Ontvang 10 x HJK

Krijg toegang tot het digitaal archief

Samen voor €75,- per jaar

Meer weten? Ga naar www.hjk-online.nl of bel 088-2266691